

1

Begeleid door het zoemen van de gebeden en de nietaflatende krekelsang op de achtergrond baande Henri de Namur, maarschalk van het keizerlijk leger in Toscane, zich een weg naar het bed. In het vertrek hing een weë lucht, en hij deed zijn best om niet door zijn neus te ademen. De hitte was ronduit verstikkend. Het liep tegen eind augustus; de dikke muren hadden ruimschoots de tijd gehad om de zomerwarmte op te zuigen en boden weinig koelte meer.

Nadat hij de arts die bij het hoofdeinde stond opzijgeschoven had, kon hij het lichaam van de keizer zien. Diens lijk. Hendrik van Luxemburg, Arrigo di Lussemburgo voor de Italianen, heerser van het Heilige Roomse Rijk, was inderdaad gestorven, vijfendertig jaar oud. Zijn ogen, het blinde en dat wat wel had kunnen zien, waren gesloten. Zijn hoofd was recht op het kussen gelegd en zijn armen waren over zijn borst gevouwen.

Hier was een vijand die door geen leger te bedwingen was. De maarschalk sloeg een kruis en prevelde een gebed in het Frans, zijn moedertaal en die van de keizer, om de dode nog een ogenblik voor zich alleen te hebben. De overige aanwezigen waren Duitsers of Italianen: monniken, klerken, krijgslieden. Geneesheren, die hun naam geen eer aandeden.

Sommige aanwezigen uitten luidkeels hun rouwbeklag. Over veel wangen liepen tranen, en de maarschalk merkte dat ook zijn ogen vochtig waren. Hij kniep ze even dicht en wendde zich toen tot de keizerlijke kamerheer Thomas von Siebenborn, die de laatste dagen en nachten nauwelijks van Hendriks ziekbed was geweken, en in wiens armen hij gestorven was.

‘Hoe is het mogelijk dat het zo snel is gegaan?’ zei hij op gedempte toon; geen vraag, want Von Siebenborn was geen arts en zou het antwoord niet weten. Maar het was vreemd. De keizer was weliswaar al langer ziek geweest, maar een week geleden was hij na een bezoek aan de warme baden van Macereto merkbaar opgeknapt. Gisteren had zijn kwaal nog niet fataal geleken.

De kamerheer keek hem gekweld aan uit een paar bloeddoorlopen ogen met dikke wallen eronder. Hij krabde hulpeloos aan zijn stoppelbaard. Toen wenkte hij de maarschalk mee. Langs de stromatrasen op de vloer liepen ze naar de voorzijde van het vertrek, waar twee langwerpige raampjes uitzicht boden op het zongeblakerde platteland rond het Toscaanse stadje Buonconvento en het leger dat daarop neergestreken was.

‘Waarom het zo snel is gegaan? Het moet de hitte geweest zijn,’ zei hij met onvaste stem in het Duits. Hij wist dat de maarschalk dat vrij goed verstond, al sprak hij het niet. Zijn eigen Frans was gebrekkig.

Typerend voor Von Siebenborn dat hij bij al zijn onwetendheid toch antwoord wilde geven. ‘In juli was het nog heter,’ wierp Henri de Namur in zijn eigen taal tegen. Hij wist niet zeker of dat waar was, maar hij mocht de

kamerheer graag tegenspreken. Schaam je, dacht hij. De keizer is dood. Sluit tenminste een wapenstilstand met je ergernissen.

Achter hen schraapte iemand zijn keel. Een van de keizerlijke artsen was hen gevolgd, de fletse met de kikkerbek in het verschoten zwarte gewaad. 'Neemt u mij niet kwalijk dat ik mij erin meng,' zei de man in bijna accentloos Frans, 'maar de hitte is geen afdoende verklaring; de kwalen van de keizer hadden op zichzelf niet dodelijk hoeven te zijn. Een infectie aan het dijbeen, gepaard met koortsaanvallen, hoofdpijn, een veelvuldige aandrang tot wateren, dat wel. Het had er alle schijn van dat wij hier te maken hadden met een geval van wat wij 'influenza' plegen te noemen. Een invloed van buitenaf, de stand van de sterren...' Zijn stem stierf weg.

Influenza was de term die Italiaanse artsen vaak gebruiken als stoplap voor de leemten in hun medische kennis, wist de maarschalk inmiddels; ieder volk en elk beroep had zo zijn uitvluchten. 'Ga verder, messer Andreas,' drong hij aan, toen de arts wel erg lang bleef zwijgen.

De kikker haalde diep adem en blies zich enigszins op. 'Ik koesterde al eerder verdenkingen in die richting... maar toen die krampen kwamen en hij ook nog buikloop kreeg - Santa Giuliana sta me bij, maar als u het mij vraagt is de keizer vergiftigd.'

Thomas von Siebenborn stootte een hoog geluidje uit als een jong dier dat om zijn moeder piept. Van alle emoties die de maarschalk bestormden kreeg de wrevel de overhand. Ook dat nog. Hij zuchtte diep en zei:

'Roep uw collega hier.'

2

'Je komt op een allertreurigst ogenblik, mijn vriend,' zei Cino da Pistoia, rechtsgeleerde en dichter, tot de bestofte reiziger. 'De keizer is vandaag gestorven, de hemel zij hem en ons genadig.'

De man wankelde en trok wit weg; even leek het of hij het bewustzijn zou verliezen. Het gezicht met de arendsneus vertrok. 'De keizer? De man die de orde in de wereld zou herstellen en Italië één zou maken? Onze nieuwe Augustus, *l'alto Arrigo* - dood?'

Cino knikte zwiggend. Hij wist waarom de ander zulke grote verwachtingen van keizer Arrigo had gekoesterd.

'*Nel mezzo del cammin' de nostra vita...*' In het midden van onze levensweg... De reiziger nam zijn hoofddekse af, een *capocchio*, boog het hoofd en zweeg langdurig. Toen hij ten slotte opkeek zei hij met nadruk, alsof Cino het tegendeel had beweerd: 'Hij was een rechtvaardige, die weldra zijn zetel in het Paradijs zal innemen. Maar de weduwe Italië, met wie zelfs de Saracenen medelijden hebben, zal Gods genade nu harder nodig hebben dan ooit.'

‘Amen,’ zei Cino; met dat laatste kon hij hoe dan ook wel instemmen.

‘Wanneer is hij gestorven?’

‘Niet lang na de noon, op het heetst van de dag.’

‘Het negende uur... en op een vrijdag...’

Het tijdstip van Jezus’ kruisdood. Cino had daar niet bij stilgestaan. Nu trof het hem plotseling onaangenaam, zonder dat hij precies wist waarom. Hoorde het hem niet te verheugen dat de keizer op zo’n godzalig uur was gestorven?

‘En ik was er niet bij,’ hernam zijn vriend. ‘Had ik het boek van de sterrenhemel maar trouwer gelezen, dan had ik erbij kunnen zijn - maar ik moest zo nodig een siësta houden!’

Hij was de jongste niet meer, en alleen gekken en ijlboden trotseerden de middaghitte. Maar een op de zoveel zelfverwijten was werkelijk niet bedoeld om te worden tegengesproken, en Cino zweeg.

Ze stonden op de binnenplaats van de stenen vesting van Buonconvento, twee eeuwen geleden door de Sienezen gebouwd en aan de rand van het stadje gelegen. Cino was in de kelder geweest om zijn wijnkruik te vullen, want het was dorstig weer en de legeraanvoerders waren zuinig op het water. Terug op de binnenplaats was hij te midden van alle luidruchtige beroering over de dood van de keizer onverwachts tegen zijn vriend aangelopen, die het keizerlijk leger was nagereisd in het gezelschap van een paar Pisanen die na een aanvankelijke weigering bij nader inzien toch wel met de keizer wilden meevechten.

Ze hadden elkaar bijna zeven jaar geleden voor het laatst gezien, en Cino vroeg zich bezorgd af of hijzelf er ook uitzag alsof de tijd twee keer zo snel was verstreken. Hij reikte zijn vriend, die er niet alleen aangeslagen maar ook tamelijk verhit uitzag, de wijnkruik aan. ‘Tegen de dorst. En de droefenis.’

‘*Grazie.*’ De ander dronk, en vertelde toen dat hij het leger was nagereisd om afscheid te nemen van zijn beide zonen voordat die onder de rijksadelaar de Kerkelijke Staat en het koninkrijk Napels zouden binnenvallen. Maar omdat hij tevens een traktaat bij zich had dat hij voor de keizer aan het schrijven was, had hij eerst zijn opwachting in de vesting willen maken - om daar te ontdekken dat de dood beide missies overbodig had gemaakt.

Dat Pietro en Jacopo zich in het legerkamp bevonden wist Cino al. Over dat geschrift zou hij graag meer horen. Het moest nogal belangrijk zijn, dat zijn vriend had verwacht in zo’n verschoten gewaad, een rode *luccho* met een touwgordel eromheen tot de keizer te worden toegelaten. Maar hoewel Cino aan een verzorgd uiterlijk hechtte slikte hij zijn commentaar op dat haveloze voorkomen wijselijk in: van een audiëntie zou nu toch niets meer komen.

Zijn blik was de ander niet ontgaan. ‘Arme ballingen gaan zelden als keizerlijke hovelingen gekleed,’ zei hij. ‘Toch weerhield dat de keizer er de vorige keer niet van, mij te ontvangen met alle hoffelijkheid die mij toekomt.’

Hij zuchtte. 'Maar vertel eens, hoe kom jij hier, Cino? Ik waande je in Rome, als raadsman van de keizerlijke vertegenwoordiger in de Senaat.'

Hij was weer eens uitstekend op de hoogte. 'Daar kom ik ook vandaan,' beaamde Cino. 'De senator had me naar de keizer gezonden in verband met de voorgenomen veldtocht tegen Napels. Maar toen ik het leger gevonden had lag hij al op zijn ziekbed. Ik heb nauwelijks met hem kunnen spreken.'

Het keizerlijk leger was gemakkelijk te volgen geweest, want het had een spoor van geplunderde en verbrande dorpen achtergelaten, met daarin evenveel lijken als overlevenden. In één ervan had hij een nog levend meisje gedood bij wie de verkrachters na afloop de buik hadden opengereten. Maar hij had pas moeten overgeven toen hij dat kinderhoofdje had zien liggen, zonder enig spoor van het lijfje.

'En toen ben je bij hem gebleven.'

'Om te zien welke wending zijn ziekte zou nemen.' Cino merkte dat hij nerveus werd. Hij vroeg zich af of dat zijn vriend opviel, en wat die daarvan zou denken. Snel opende hij zijn mond om naar het geschrift voor de keizer te vragen.

Op dat ogenblik brak het kabaal los: rennende voeten en kreten in diverse talen. Een groep verhitte mannen stormde de trap van de woonverblijven af, hun gezichten glimmend van het zweet. '*Tor tuo!*' brulde iemand, een tweede riep: '*Chiudi la porta!*' en even later ging met luid gerammel het valhek neer. De klap waarmee het neerkwam had iets onherroepelijks - alsof de poorten van de hel achter de verdoemden dichtsloegen.

Cino hield de laatste die naar beneden kwam, staande. 'Wat is er aan de hand? Waarom gaat de poort dicht? Het is klaarlichte dag.'

De man, een groezelige dominicaan, rukte zich los. 'Ze beweren dat hij vermoord is. Nu willen ze voorkomen dat de zogenaamde dader op de vlucht slaat.'

'Om wie gaat het - de keizer? Vermoord? Hoe dan?' riep Cino uit. 'En wie zegt dat?'

'Vergiftigd tijdens de mis. Volgens een van de Duitsers, en die andere barbaren geloven hem nog ook!' De frater dook haastig de schaduwen aan de andere kant van de binnenplaats in.

Cino nam de wijnkruik weer van zijn vriend over en zette hem aan zijn mond. 'Tegen de schrik,' verklaarde hij, al was hij minstens even nieuwsgierig als geschrokken.

Zijn vriend weerde de kruik af toen Cino hem die voorhield. 'Deze wijn is onaangelengd, en ik heb geen dorst meer.' Hij wierp een korte blik op het valhek en de zware poortvleugels die hem nu de weg naar zijn zoons versperden. Daarna liep hij resoluut de trap op.

Cino bracht de kruik weer naar zijn mond en liet hem toen zakken. Nog een paar slokken meer, en hij liep gevaar zijn houding en waardigheid te

verliezen. Dat zou ongepast zijn voor een nazaat van de Romeinen. Hij haalde diep adem en volgde zijn vriend.

3

Broeder Jeremias, die afkomstig was uit de cisterciënzer abdij van Eberbach in Schwaben en daar innig naar terugverlangde, had de Italianen meteen al gewantrouwd. Nadat hij in het gevolg van Hendrik van Luxemburg bijna drie jaar lang door hun gebieden was getrokken, wist hij zeker dat ze niet deugden.

Ze hadden hun rechtmatige heer met open armen moeten ontvangen toen Hendrik, destijds nog rooms-koning, van de Alpen was afgedaald om door de paus tot keizer en wereldlijk hoofd van de christenheid gekroond te worden. Hij kwam immers ook om het verscheurde Italië te verenigen, en het was zijn grootste hoop en innigste wens een einde te maken aan de hardnekkige vete tussen Guelfen en Ghibellijnen. Hendrik van Luxemburg kwam als verzoener, als trooster, als bringer van gerechtigheid en vrede voor allen. Want hij was geen heerser over volken en partijen maar over mensen, en zijn plicht, zo werd hij niet moe te herhalen, gold in de eerste plaats zijn naaste.

Zo verheven en nobel als Hendriks idealen waren, zo moeilijk bleken ze te verwezenlijken. Paus Clemens V, die hoopte dat de Luxemburger hem uit zijn ballingschap in Avignon zou verlossen, had diens verkiezing tot rooms-koning gretig bevestigd en zich bereid verklaard hem tot keizer te kronen. Maar al deden ze zich als aanhangers van de paus voor, de Guelfen hadden hun nieuwe soeverein niet onvoorwaardelijk de eed van trouw willen afleggen. Garanties hadden ze verlangd, want de heersers uit de Duitse rijksgebieden waren van oudsher het boegbeeld van de arrogante, gehate Ghibellijnen geweest.

De Ghibellijnse ballingen echter, die hem juichend en buigend hadden ingehaald, zagen in Hendrik vooral de man die hun de overwinning over de verfoeide, laag-bij-de-grondse Guelfen kon bezorgen. En hij had hen ook daadwerkelijk gesteund. Zij waren op dat moment in het nadeel, en het evenwicht diende te worden hersteld.

Maar mede daardoor was alles verkeerd gegaan. Aanvankelijk had geen van de noorderlingen het gezien, Hendrik wel het minst van allemaal. God zelf had hem tot heer over dit volk gesteld, en als zodanig stond hij immers boven de partijen? Hij was de eerste Duitse heerser in zestig jaar die zich om Italië bekreunde. Maar daar hadden ze hier geen enkele boodschap aan gehad. Ze waren niet in staat geweest over hun zelfgebouwde muren van haat heen te kijken.

De Ghibellijnen hadden hem gebruikt. De keizer zat altijd in geldnood, en eenmaal bekomen van hun verbazing over zijn armoede hadden ze hem met teugels van goud en zilver voor hun karren gespannen, hun al te trotse *carrocchi*. Ze hadden gejubeld van dankbaarheid toen hij alle ballingen zonder aanzien des persoons naar hun steden had laten terugkeren. Wel was het natuurlijk zo dat die ballingen voor het merendeel Ghibellijnen waren, omdat bij Hendriks komst het merendeel van de steden in Guelfse handen had verkeerd. De Guelfen hadden dan ook met lede ogen toegezien hoe Hendrik in heel Lombardije en Piemonte Ghibellijnse strooplukkers in van oudsher Guelfse zadels hielp, zo niet goedschiks, dan wel kwaadschiks. Keer op keer en stad voor stad was hun argwaan jegens de vorst uit het noorden bevestigd.

De steden van Toscane hadden zich plotseling herinnerd dat hun gravin Matelda tweehonderd jaar geleden haar rechten op hun provincie aan de Heilige Stoel had overgedragen. Een Duitse koning had in Toscane dus welbeschouwd niets te vertellen, zo hielden ze schandalig genoeg vol. De Romeinse imperatoren van weleer, die een groot deel van de wereld onderworpen hadden en de voorlopers van de christelijke keizers waren, werden zonder pardon tot werktuigen van de Satan verklaard.

De ergste van deze steden was Florence, of Firenze, zoals ze het hier noemden. Het zwarte hart van het Guelfendom, zoals Jeremias het inwendig noemde, ook in zijn gebeden. Hendrik was de Alpen nog niet eens overgetrokken toen de Florentijnen al tegenover zijn gezanten hadden verklaard dat zij nimmer hun horens voor een vreemde hadden gebogen. En geïnspireerd door dit broeinest van ongerechtigheid, dat beweerde de belangen van heel Italië - zelfs Rijks-Italië! - te vertegenwoordigen, sloten de Toscaanse steden zich aan tot een liga. Alleen Pisa was en bleef Ghibellijns.

Vervolgens had de Guelfse Liga een heer gezocht namens wie zij de koning van Duitsland kon trotseren. Met behulp van zakken vol goudflorijnen werd er een wig gedreven tussen Hendrik en diens halfslachtige bondgenoot Robert d'Anjou, koning van Napels, die zwaar in de schulden stak.

Zo kwam het dat Hendrik, die bij zijn komst naar Italië het gebruik van de namen Guelf en Ghibellijn ten strengste had verboden, op een kwade ochtend was ontwaakt als de aartsghibellijn, in plaats van als onpartijdig heerser die in Gods naam wilde samenvoegen wat de mens had gescheiden. Zijne Heiligheid, die financieel afhankelijk was van bankiers uit Florence, had helaas geweigerd deze stad onder een interdict te plaatsen, al was dat ongetwijfeld aan zijn slechte adviseurs te wijten. Dus had er voor de goede keizer niets anders op gezeten dan haar in de rijksban te doen, waarna de Florentijnen het hadden bestaan een prijs te zetten op zijn gezalfde hoofd!

Het was om te huilen. Zelfs toen had hij het nog niet begrepen, deze ridderlijke, vrome vorst met zijn grootse heersersideaal en zijn vaste geloof

in de keizerlijke waardigheid. Jeremias kromp in elkaar als hij eraan dacht. Waarom had Hendrik niet gezien dat de grond onder zijn voeten onbetrouwbaar was? Dat heel Italië één duivels moeras was waarin alom de *mal'aria*, de kwade damp van de haat en nijd loerde? Dat moeras had zijn broer Waleram verzwolgen, gesneuveld tijdens het beleg van Brescia, en zijn echtgenote Margaretha van Brabant, gestorven aan een slepende kwaal. De helft van zijn vrienden was omgekomen. De ene vazal na de andere had hem verlaten om naar huis terug te gaan, gewond, berooid, gedesillusioneerd. Zijn weg naar Rome en de keizerskroon was met lijken geplaveid: geen straatsteen hadden de Guelfen hem vrijwillig afgestaan. Ten slotte was hij niet eens in de Pieterskerk gekroond, die in handen van de Anjous was, maar in de Sint Jan van Lateranen, en niet door Zijne Heiligheid, die Avignon niet had willen of mogen verlaten, maar door de pauselijke legaat - en pas toen er een stuk koud staal tegen zijn keel werd gehouden.

De keizer was diep gekrenkt. Eenmaal gekroond had hij gezworen niet uit Italië te vertrekken voordat het hele land zijn opperheerschappij had erkend. Pas dan zou hij de langgekoesterde wens uitvoeren om op kruistocht te gaan. Helaas had de malaria verder om zich heen gegrepen. Aangestoken door Florence waren diverse Lombardische steden tegen de keizer opgestaan, onder het voorwendsel dat hij als koning van Duitsland in Italië niets te zoeken had. 'Dood aan de Duitsers!' hadden ze het bestaan te roepen, niet: 'Dood aan de Ghibellijnen!' D'Anjou werd bij proclamatie ter verantwoording geroepen voor zijn wandaden, waaronder zijn poging de keizerskroning in Rome te verhinderen. Maar hij kwam niet opdagen voor zijn proces, een daad waarvoor zijn aanhang hem stuitend genoeg met de bijnaam 'de Wijze' vereerde.

Toen de keizer Robert daarop wegens majesteitsschennis bij verstek ter dood veroordeelde, had Roberts neef, koning Philips de Schone van Frankrijk, aan de touwtjes van zijn pauselijke marionet in Avignon getrokken. Philips was een goddeloze schurk die de voorganger van paus Clemens had laten ontvoeren, de orde van de tempeliers had laten opheffen, hun goud in zijn eigen zak had gestoken en hun grootmeester op de brandstapel had gebracht. Hij weigerde de keizer van het Heilige Roomse Rijk, de heer der wereld, als opperheer van Frankrijk te erkennen, en hij koesterde bovendien een persoonlijke wrok tegen Hendrik, die vijf jaar geleden tot rooms-koning was gekozen in plaats van Filips' eigen broer.

Met het mes van de Franse koning op zijn keel had Zijne Heiligheid niets anders kunnen doen dan de keizer een dreigbrief te sturen. Zodra hij met een leger het koninkrijk Napels binnentrok, zou Hendrik geëxcommuniceerd worden. De koning van Napels was een leenman van de Kerkelijke Staat, dus bezat de keizer geen jurisdictie over hem. Hendrik had trouwens boter op zijn hoofd, zo beweerde de brief, want zelf had hij immers geweigerd de eed van trouw aan de paus af te leggen? Bovendien hoorde hij geen oorlog

te voeren tegen zijn medechristenen. Waarom ging hij Jeruzalem niet op de Saracenen heroveren, zoals hij had gezworen?

De keizer, gesteund door zijn eigen juristen en theologen, was uiteraard van mening dat hij als heer der wereld wel degelijk over koning Robert kon beslissen. Zijne Heiligheid daarentegen was geen wereldlijk heerser die men leenhulde verschuldigd was. Dus waren er gezanten naar Avignon gestuurd om Zijne Heiligheid, die ongetwijfeld verkeerd was ingelicht, de situatie in Italië nog eens haarfijn uit de doeken te doen. Vertrouwend op de goede afloop - hij stond immers in zijn recht! - was Hendrik alvast met zijn leger richting Napels opgetrokken. In zijn gerechtvaardigde toorn had hij alles gestraft wat hem daarbij de voet dwars zette, behalve Siena, waar de Ghibellijnen slechts vergeten hadden de poorten voor hem open te zetten.

Hij was wellicht wat erg hard geweest, maar wie niet streng was dwong geen respect af - en wie was Jeremias, om een oordeel over zijn keizer te vellen? Dat was iets wat alleen God toekwam. En de keizer was ook wel eens grootmoedig. Om te bewijzen dat hij een trouw zoon der Kerk was en geen excommunicatie verdiende, had Hendrik de monniken in de door hem veroverde kloosters het leven teruggeschonken dat ze door hun verzet verbeurd hadden.

Ondanks de hitte moest de cisterciënzer huiveren. Die excommunicatie was de keizer tenminste bespaard gebleven: Buonconvento lag in Toscane, en tussen Toscane en Napels in lag de Kerkelijke Staat. Maar dood was hij wel, zijn levensreis afgebroken bij dit handelsstadje aan de grote pelgrimsroute tussen Rome en het verre Canterbury, die hier de Via Francigena heette. De keizer was gestorven, in het ongeluksjaar 1313 - en het geprevel aan zijn sterfbed was geen bidden meer. Hoe slecht Jeremias de volkstaal ook verstond, het woord voor vergif herkende hij. *Veleno*.

Vergif? Iemand had de keizer vergiftigd?

Een ogenblik had Jeremias van Eberbach het gevoel dat hem een lang verbeide openbaring ten deel was gevallen: boos opzet had de keizer het leven gekost, de hand van de duivel. Natuurlijk. Hij had het bijna kunnen voorspellen. Toen sloeg de heilige verontwaardiging toe. Hiervoor zouden ze boeten, wie ze ook waren.

De Guelfen! zei hij bij zichzelf. Zij zouden ongetwijfeld sidderen bij de gedachte dat hun kampioen D'Anjou het onderspit zou delven. Er waren al versterkingen uit het noorden in aantocht onder bevel van 's keizers jeugdige maar dappere zoon Johan, de koning van Bohemen. Waren er soms huurmoordenaars het legerkamp binnengedrongen om de keizer nog voor de komst van deze nieuwe troepen uit de weg te ruimen? Waren er personen omgekocht?

De Guelfen, dacht hij weer. Tenzij het de Ghibellijnen waren. Ook niet iedere Ghibellijn was de heerser even vurig toegedaan. Zelfs het keizersgetrouwe Pisa had het leger drie weken geleden wel erg uitbundig uitgewuifd; had men hem zo graag zien vertrekken? Wie was er in deze boze tijden nog te vertrouwen? De monnik uit Eberbach dacht zo

ingespannen na dat zelfs zijn oren gingen zweten. Wat had hij de laatste tijd gezien en gehoord dat verband met deze moord kon houden? Hij bad - om inzicht, om gerechtigheid, om waarheid.

Hij kreeg een inval en zijn ogen sperden zich open. Vlakbij kon hij het gelaat van de dode zien, opgezet, gezwollen door de inwerking van het vergif. Aan de andere kant van het bed stond het tafeltje met de artsenijen die de zieke niet hadden mogen baten. Daarachter, bij de ramen en de deur naar het naastgelegen vertrek, zag Jeremias de forse gestalte van de maarschalk en de slankere van de kamerheer Thomas von Siebenborn. Ze waren in gesprek met de beide artsen, die het niet met elkaar eens schenen te zijn.

Jeremias stond op en liep vastberaden op het groepje af.